

Gyakorlásmódszertan:
a zenei figyelem teljes tréningje

Stachó László

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

„Átértés” és „átérzés”

Liszt *La leggierezza*ját Magnus és Ilan játssza

27. May 1784 Vogel Stahl 34 Kr.

Das war schön!

Gott er - hal - te Franz, den Kai - ser, un - sern gu - ten Kai - ser_ Franz! Lang - e le - be Franz, der

Mit jelent *megérteni* valamit?

- Élmény (= érzéssel, érzelemmel átítatott tapasztalat) nélkül nincs valódi megértés.
- A megértés lényege, hogy élményeket teremtünk meg vagy hívunk elő az adott dologgal kapcsolatban.

A zene a *valós idejű* átérzés művészete

- A zene *lényege*, hogy benne minden viszonylat (struktúra, folyamat) **érzésekkel és érzelmekkel** van átítatva.
- A zenélés nélkülözhetetlen *alapja*, hogy **megfelelő időben** legyünk képesek gondolatban és érzésben „ott lenni”, amikor kell – ne korábban, ne később.

Mire irányul a zenei képesség?

- Két alapvető komponense: **átézés** és **időbeliség**
- A zenei képesség a zenei **tartalom** megfelelő időben történő (= **valós idejű**) **átézésének** képessége.
 - Nem pusztán reprodukciós (utánzási) képesség, hanem
 - generatív (képzeleti tartalmakat előállító, ill. újraterejtő) képesség.

Hogyan figyelünk a zenei tartalomra, miközben játszunk?

- Az előadó teljesítményét elsősorban az határozza meg, hogy mire gondol és mit érez át, miközben előad
 - a hatékony zenetanítás is éppen ezért erre összpontosít!
- „Strukturalista” vs. „kognitív” zenetanítás
 - „strukturalista” tanítás: a zene **formai komponensei** mentén történik
 - „kognitív” tanítás: a zene **tartalmi komponenseinek** valós idejű átérzését fejleszti

A zene formai alapkomponensei

- Hangmagasság
 - Dallam
 - Harmónia
- Ritmus (finomidőzítések)
- Metrum
- Dinamika
- Hangszín

A zene tartalmi komponensei

- **Gesztusok**
 - ≈ mozgásmintázatok
- **Karakterek**
 - ≈ érzetek, érzelmek, érzelmi állapotok közvetlen kifejezése
- **Narratív szerkezet**
- **Időbeli formaszervezet**
 - Metrikai szerkezet
 - Tematikus szerkezet (= dallamszerkezet)
- **Tonális szerkezet**
- **Drámai szerkezet**
 - mindezek valójában időben kibontakozó folyamatokat takarnak

A valós idejű átérzés tanítása

- A mozgáson keresztül
 - **Ringató** (Gróh Ilona)*
 - a **Kokas**-pedagógia (Kokas Klára)*
 - **Kurtág György módszertana** (a *Játékok* sorozat kezdő kötetei)**
 - **SO System** (Szabó Orsolya)*
- A figyelem irányításának tréningezésén keresztül
 - **Kreatív zenei gyakorlatok** (Sáry László)**
 - **Dobszay László megközelítése** (*A hangok világa*)**
 - **Gyakorlászertan** (Stachó László)**

* a kodályi alapelvek alapján kifejlesztett magyar módszertanok

** a kodályi alapelvekkel kompatibilis magyar módszertanok

Zenei képesség és főtárgytanítás

- A főtárgy mint *képességfejlesztés*
- **Időbeliség** → **figyelemirányítás**
 - a főtárgytanítás egyik legfontosabb feladata annak megtanítása, hogy az előadó hová, miként irányítsa a figyelmét a zenei folyamatban
 - új magyar módszertana: **Stachó László: *Gyakorlásmódszertan****
- **Affektivitás** → a zenei folyamat tartalmi elemeinek **átérzését** célzó főtárgytanítás

* Holics László közreműködésével

Zenei képesség és zeneelmélet

- A zeneelmélet mint *képességfejlesztés*
- **Időbeliség** → **figyelemirányítás**
 - részben a zeneelmélet területére tartozó kérdéskör az, hogy az előadó hová, miként irányítsa a figyelmét a zenei folyamatban
 - ennek nemzetközileg is kivételesen értékes példája **Dobszay** posztumusz munkája, *A klasszikus periódus*
- **Affektivitás** → a zeneelméleti jelenségek átérzésének pedagógiája
- Figyelemirányítás és affektivitás: a kulcsfontosságú **kapcsolódási lehetőség** főtárgy és zeneelmélet között

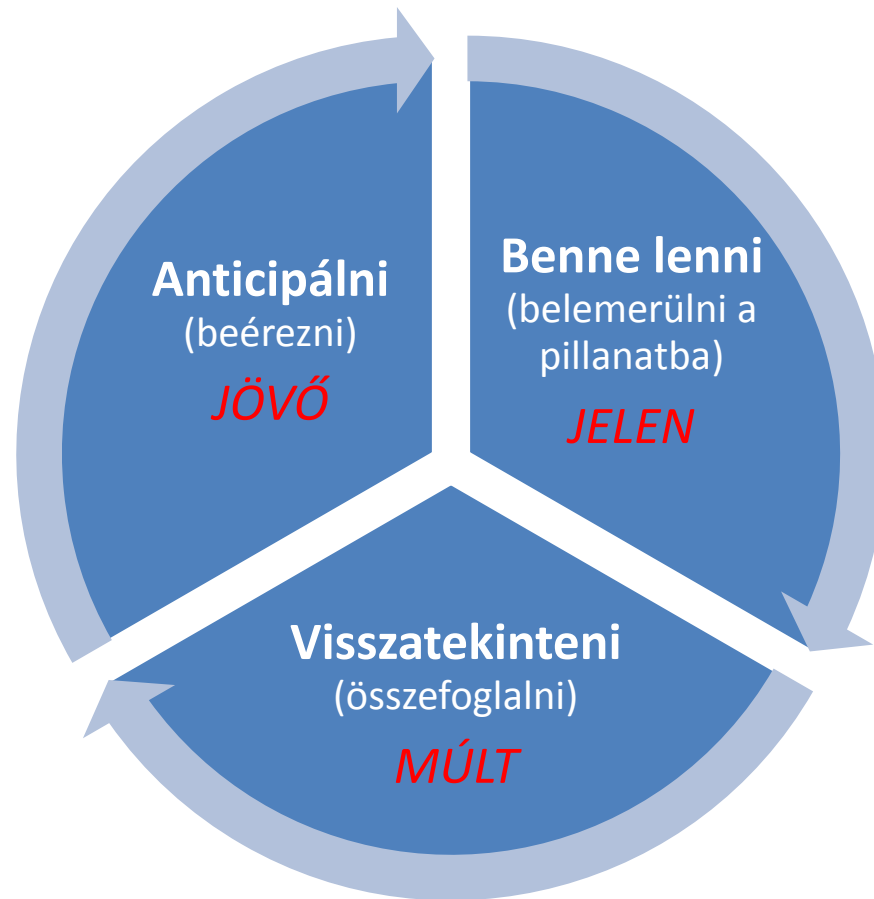
Stachó: *Gyakorlásmódszertan*

- egyik legfontosabb feladata annak tréningezése, hogy az előadó mire és miként irányítsa a figyelmét a zenei folyamatban
- célja, hogy az előadó **kényelmesen** és **biztonságosan** tájékozódjék a zenei folyamatban, és **teljes átérzéssel** legyen benne
- a valós idejű átérzés képességét három részképességre bontja:

A valós idejű átérzés három részképe

- **Jövő** – anticipálás (várakozó figyelem)
- **Múlt** – visszatekintés (reflektáló figyelem)
- **Jelen** – a pillanat átérzése (a jelenre irányuló figyelem)

A valós idejű átérzés modellje

A jövő: előretekintés

- a **célok** irányt szabnak tevékenységeinknek és nem engedik, hogy gondolataink szabadon, rendetlenül csapongjanak
- 3-szintű célállítás:
 - Életcélok
 - Közeli célok
 - **Konkrét zenei célok**
 - a zenei szerkezet (folyamat) előre elképzelése

A figyelem tévútjai

- a technikai megvalósításra összpontosítás
- előadási emlékképek
- akarat
 - pl. a(z ön)kifejezés akarása
- én-tudatosság
- közönség

A konkrét zenei célok

- A konkrét zenei célok a zenei folyamat olyan kulcspontjai, amelyek tudatunk homlokterében vannak, miközben játszunk.
- A gyakorlás egyik alapvető célja ezeknek a zenei céloknak a fölfedezése és megvalósítása.

A célpontok technikája

- Mi lehet célpont?
 - metrikai terület eleje (formai [metrikai] célpont)
 - frázishatár (formai [dallamszerkezeti] célpont)
 - „gerinchang” (tonális célpont)
 - egy nehéz hely
 - pontosan meg kell határozni – ez már fél siker!
- a célpont anticipálása
- „visszafelé gyakorlás”: a célponttól haladok visszafelé
- „körülgyakorlás”: a célponttól visszafelé és előrefelé haladok

Az anticipáció (előre elképzelés) a gyakorlás leglényegesebb eleme

- Az előadás során az elakadások, (különösen technikai) problémák abból erednek (de jelentős részben a kifejezéstelenség is!), hogy nem tudjuk figyelmi ellenőrzésünk alá vonni a zene és/vagy a technikai megvalósítás folyamatát.
- Megoldás: **MINDIG ANNYI IDŐT HAGYOK A GYAKORLÁS SORÁN MINDEN ZENEI PILLANATRA (A LEGKISEBB HANGRA IS), HOGY KÉPES LEGYEK AZT ELŐRE ELKÉPZELNI.**

A múlt: visszatekinteni és összefoglalni

- Mi adja a záróhang kicsengését?

A jó előadó számára a (motívumot, frázist, periódust, tételt... záró) záróhang visszatükrözi képzeletében a megelőző rész hosszát és a benne megtett tonális utat.
- Ha nincs meg a kicsengésérzet,
 - fölborulhat a forma,
 - elkezdhet sietni vagy lassulni az előadás, és
 - a zenész bizonytalanul és kényelmetlenül érezheti magát a zenei folyamatban.

A visszatekintés

- Addig ne énekelj/játssz tovább, amíg pontosan nem vagy képes tudatodban visszatekinteni
 - magára a záróhangra (hangszínére, hosszára, erejére, karakterére),
 - a legutóbbi kisebb szerkezeti egységre, amelynek ez volt a záróhangja,
 - végül a legutóbbi nagyobb szerkezeti egységre, amelynek ez volt a záróhangja.
- Bőven van idő arra, hogy a záróhangot kicsengesd gondolatban. *Akármennyi időt várhatsz, míg megszületik az elképelés – a végeredmény mindig jó lesz, a hallgató soha nem fog fölösleges szünetet érzékelni!*

A jelen: belemerülés a pillanatba

- megragadni a pillanatot: elvárások nélkül, tiszta és éles füllel *meghallgatni és kiélvezni* az adott pillanatban megszólaló hangot vagy összhangzást
 - teljesen átadjuk magunkat a hangzó (elsősorban *tonális*) pillanat jelentéseinek, vagyis az általa keltett érzéseknek, élmény-képeknek

A „három időben létezés” gyakorlása

- a három időirányultság külön-külön gyakorlása:
 - anticipálás (előre elképzelés)
 - szerkezeti részek anticipálása: egy-egy rész előtti pillanatban
 - a nehéz hely anticipálása
 - harmóniai-tonális gerinchangok anticipálása
 - távolabbi pontok anticipálása: a forma-, lüktetés- és ritmusérzék nagyon gyors és hatékony kifejlesztésének kulcsa
 - a jelen pillanat élvezete
 - visszatekintés
 - a szerkezeti rész utolsó (vagy utolsóelőtti) pillanatában
 - kicsengésérzet
- a tartalomra összpontosítás folyamatossá tétele és mélyítése – **részlet Alfred Cortot mesterkurzusából**

A három időben létezés zenei funkciója

- megteremti a zenei tartalommal való találkozás lehetőségét
- folyamatosságot biztosít
 - a stabil ritmus/lüktetés biztosításának kulcsa
 - a zenei perspektíva váltásának eszköze (pl. modulációnál, dó-váltásnál)
- megteremti a zenei tartalom egységét
- megteremti a kifejezés egységességét
- összpontosítja az előadó figyelmét (pozitív kör fenntartása) → ez pedig a hallgató figyelmét is összpontosítja
 - a „csönd” megteremtése

A három időben létezés pszichológiai funkciója

- lehetővé teszi a zenei folyamatba teljes figyelemmel való belemerülést
- a fantázia szabadjára engedése
 - a bal agyfélteke kontrolláló („cenzori”) szerepének elhomályosulása
- pillanatnyi pihenés
 - „belealvás” a hangba
- memóriatörlés
 - eltávolítja a tudatból a fölösleges memóriatartalmakat
- megengedi önmagunknak, hogy élvezzük a zenét

„Technika” vs.(?) „zene”

- „...sorrendünk helyességét egy általános érvényű művészi alapelv is bizonyítja: előbb van az élmény, azután a kifejezés; előbb az eszménykép, azután az anyagban való megvalósítása.” (179.)
- „...a hangszertechnika mindenekelőtt a kifejezés technikája. [...] A technika közvetítő a szellem és kifejezés között. Arra hivatott, hogy megjelenítse a gondolatot, és lelket leheljen a hangszerbe. Ebben az értelemben a kifogástalan technikának előfeltétele a már kifogástalan zenei elképzelés.” (73–74.)
- „A mozgástechnika megbízhatóságát, gazdaságosságát csak egyféleképpen lehet megszerezni: a mozgás motorikus folyamatának előre érzésével (ez zenei szempontból nem más, mint az előállítandó hang erősségének, hosszúságának és hangszínének előre elképzelése), és a helyes mozgásfolyamat automatizálásával.” (104.)

(részletek Varró Margit *Zongoratanítás és zenei nevelés* c. könyvéből [1921])

„Technika” vs.(?) „zene” (folyt.)

- „Semmi sem alkalmas a mindennapi értelemben vett, gondolkodás nélküli mechanikus gyakorlás, azaz szellemileg teljesen kikapcsolt állapotban egy-egy futam vagy etűd 20-30-szoros, gépies ismétlése: ez alapjában véve nem több, mint a megtanulandó anyag automatizálása céljából történő hiábavaló ismételtetés, ami nem sikerülhet, mert automatizálni csak azt lehet, ami hosszabb ideig a figyelem és teljes szellemi világosság fényében állt.” (169.)

Kapcsolat

stacho.laszlo@liszt.hu